

Deti ako obeť sexuálneho zneužívania (vybrané aspekty posudzovania)

doc. ThDr. Mgr. Slávka Karkošková, PhD.

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n.o. Bratislava,
a občianske združenie ASCEND

**Seminár: *Obete trestných činov, násilie na ženách, detí a ostatných
objektoch trestných činov***

Detašované pracovisko Justičnej akadémie Slovenskej republiky v Omšeni

13.-14. november 2014

Osnova prezentácie

- úvodné poznámky, všeob. odpor k téme - nepríjemná téma (dlhoročný soc. pracovník), radšej nevedieť (študentka), popieranie, minimalizácia ako všeob. obranné mech., film „Cudzinec vedľa mňa“, film „Rodinná oslava“
- I. **CSA ako špecifická problematika** - ! kritický význam špec. vzdelávania, nedostatočné vedomosti a riziko predpojatosti, *focus shift* v trestnej justícii - zohľadňujúci špecifické črty CSA
- II. **vzorce kontrainatívneho správania**: pasivita obeť, oneskorené odhalenie, nekonzistentná výpoveď, odvolanie výpovede, ...
- III. **problematika znaleckého posudzovania** - suspektnej obeť (ako i suspektného páchatela): kvalifikačné medzery, metodologické nedostatky, vhodné a nevhodné otázky adresované znalcom,
- IV. **rámce a limity v ochrane práv dieťaťa** - poškodeného pred, počas, a po procese vyšetrovania a trestného konania : predbežné opatrenia, odborné predpoklady a mandát opatrovníka, pozícia rodiča - oznamovateľa ako osoby, ktorá nie je účastníkom konania, aplikačné problémy v uplatňovaní práv poškodeného
- V. **vypočúvanie dieťaťa** : adekvátne a neadekvátne spôsoby / postupy vypočúvania
- + **diskusia.**

I. Špecifická problematika - potreba špec. vedomostí

- Základným predpokladom naplnenia etického princípu *nepoškodiť klienta* je **profesionálna kompetencia** (Grady a Strom-Gottfried, 2011, s.20).
 - čím závažnejší problém - tým väčšími stúpajú nároky na profesionálnu kompetenciu pracovníkov, ktorí s danou problematikou prichádzajú do kontaktu.
- Východiskom k zabezpečeniu profesionálneho prístupu k O i P CSA je nepochybne **špecializované vzdelávanie**.
 - *Dohovor Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním (2007)*
 - článok 34 - aby sa osoby, jednotky alebo služby poverené vyšetrovaním špecializovali na oblasť boja proti CSA, alebo aby tieto osoby boli **školené na tento účel**.
 - *Smernica Európskeho parlamentu a rady 2011/92/EÚ z 13. decembra 2011 o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii*
 - v článku 23, ods. 3 - zaväzuje členské štáty, aby podporili odbornú prípravu všetkých pracovníkov, ktorí môžu prichádzať do styku s obeťami CSA
- **nevedomosť** a **predsudky** bývajú kameňom úrazu v „riešení“ prípadov CSA
 - typické scenáre predpojatého postupu

I. Špecifická problematika - absent.vedomosti zvyš.riziko predpojatosti

Dva typické scenáre predpojatého postupu (Reed, 2013):

1) Predpojaté potvrdzovanie zneužívania (*confirmatory bias*)

- posudzovateľ dospeje k unáhlenému záveru, že dieťa bolo SA, zatiaľ čo **ignoruje** informácie, ktoré nepodporujú takýto záver

2) Predpojaté negovanie (vyvracanie) zneužívania (*disconfirmatory bias*)

- posudzovateľ lipne k hypotéze, že dieťa nebolo SA, hľadá informácie, ktoré nepotvrdzujú zneužívanie a **ignoruje** všetky informácie, ktoré by mohli poukazovať na opak

Nedostatočné vedomosti o problematike CSA, zvlášť **neznalosť kontraintuitívnych reakcií** - môže byť živnou pôdou pre predpojaté posudzovanie jednotlivých prípadov.

I. Špecifická problematika - vyžadujúca *focus shift*

5

Cossins. 2006. Prosecuting Child Sexual Assault Cases: Are vulnerable witness protections enough? In *Current Issues in Criminal Justice* 18(2) / Judicial Commission of New South Wales 2013

[10] Je ťažké konceptualizovať všetky konkrétne problémy a črty súvisiace s odpoveďou systému trestnej justície voči CSA a pochopiť ako je v porovnaní s inými zločinmi tento zločin unikátny. Vychádzajúc z rozsiahlych poznatkov o výskyte a dynamike CSA je dôležité poukázať na niektoré kľúčové aspekty problematiky. Je potrebné, aby došlo k užšiemu prepojeniu medzi touto poznatkovou základňou a trestným stíhaním zločinov CSA. **Špecifické črty CSA vyžadujú jedinečne odlišnú odpoveď (uniquely different response) systému trestnej justície - takú, ktorá reflektuje a nie ignoruje tieto črty.**

[12] Otázkou je, či sme v modernej spoločnosti pripravení akceptovať doterajšiu podobu odpovede trestnej justície na **zločin, ktorý je**

- extrémne náročný pre políciu,
- v nedostatočnej miere ohlasovaný (under-reported),
- v nedostatočnej miere stíhaný (under-prosecuted),
- páchaný jedincami, ktorí sú náchylní k recidíve
- a ktorý zanecháva v obetiach dôsledky, ktoré niekedy pretrvávajú po celý život.

Zdá sa, že v postupoch stíhania týchto zločinov je potrebná radikálna **reforma - posun fokusu od vyšetrovania vierohodnosti dieťaťa a stupňa reliability jeho/jej dôkazov - smerom k vyšetrovaniu obvinení vznesených proti obvinenému.**

I. Špecifická problematika - *focus shift* zohľadňujúci kľúčové črty prípadov CSA

6

(Cossins 2006, THE CROWN PROSECUTION SERVICE 2013 (London).

- 1 **Obet'** je zvyčajne **jediným svedkom** - a navyše svedkom, ktorý je spravidla vystavený masívnej manipulácii (a umlčivaniu) zo strany páchatela i zo strany okolia
- 2 **Nízky vek obete** - môže byť zneužitý na podkopanie dôveryhodnosti výpovede - ale tento argument je v protiklade so skutočnosťou, že jedinec sa práve kvôli svojmu veku (zraniteľnosti) môže stať terčom sex. útoku
- 3 **Nedostatok forenzných dôkazov** - dokonca i prípadoch, kde došlo k penetrácii nemusia byť prítomné medicínske dôkazy (pružnosť tkanív a rýchle hojenie)
- 4 **Kontraintuitívne reakcie obete** (a protektívneho rodiča)
 - *Kl správanie* = také správanie, ktoré nezodpovedá očakávaniam priemerného človeka o tom, ako by obet' mala správne alebo logicky reagovať (! priemerný človek nemá vedomosti o špecifikách traumy CSA)
 - *napr. „pasivita“*, oneskorené oznámenie, nekonzistentná výpoveď, odvolanie výpovede - tieto reakcie sú však vzhľadom na kontext situácie a mechanizmy traumy nanajvyšš opodstatnené
- 5 **Viacnásobné útoky** - CSA sa môže odohrávať v priebehu dní, týždňov, mesiacov, rokov - kvôli množstvu útokov môže byť pre dieťa **ťažké pamätať si presné detaily** každého individuálneho útoku (+ špecifiká traumatickej pamäti)
- 6 **Dôveryhodnosť dieťaťa** - kombinácia kontraintuitívnych reakcií, chýbajúci svedkovia a/alebo forenzné dôkazy, vedie k tomu, že spochybňovanie dôveryhodnosti poškodeného je jadrom obrany obvineného.

II. Kontraintuitívne reakcie: a) „pasivita“ obeť

- Bežný človek očakáva, že „normálnou“ reakciou pri napadnutí agresorom je viditeľná obrana - boj, krik, útek..
- ! Pozor: je tu ešte **zmrznutie** (hypoarousal, disociácia)
- TRAUMATICKÝ podnet - vyvoláva 2 typy **automatickej** obrannej reakcie organizmu ...
- Páchatelia zvyknú vysvetľovať **pasívnu reakciu** obeť ako jej súhlas. No táto pasívna reakcia patrí medzi základné inštinktívne obrany organizmu v situáciách ohrozenia a nie je volená vedome.
 - Z výskumov vyplýva, že faktory, ktoré navodzujú takúto reakciu, sú napr. strach, vnímaná bezmocnosť a predovšetkým koncept zrady - dieťa, ktoré je zneužívané, páchatelovi dôveruje (Freyd a Birrell 2013, s. 26).
 - ! **Rozdiel moci a poznania** spôsobuje, že ak aj dieťa „spolupracovalo“, ak aj dalo k sexuálnej aktivite nejaký „súhlas“, v nijakom prípade to **nemohol byť súhlas slobodný a informovaný, a teda ani platný**. Súhlas neznamená nič, je bezpredmetný, ak sa „nie“ nenachádza medzi možnosťami volieb

II. Kontraintuitívne reakcie: a) „pasivita“ obeť ... Automatická obranná reakcia organizmu

boj alebo útek / „hyperarousal“ = je char. rýchlou mobilizáciou síl, aby sa človek mohol aktívne brániť

- svalové napätie sa zvyšuje;
- človek disponuje neobyčajnou silou;
- ruky, nohy alebo celé telo sa trasie;
- pohybový nepokoj (človek pobieha alebo robí neúčelné pohyby či činnosti);
- okrajové časti tela sa prekrvujú (začervenanie tváre, červené škvrny na krku);
- srdcová frekvencia (tep) a krvný tlak sa zvyšuje;
- dych sa zrýchli a prehĺbi;
- pocity horúčavy, silné potenie;
- mimika je výrazná a môže sa rýchlo meniť;
- emócie sú výrazné a sú i výrazne prejavované (plač, krik, zloba, agresia; smiech);
- zrak kontroluje okolie (prevencia možného ohrozenia);
- čas sa subjektívne skraca;
- človek hovorí rýchle, koktá;

mŕtvy chrobák / „hypoarousal“ / „disociácia“ = zaujatie pasívnej pozície, kt. sa obeť chráni pred predátorom istým typom kamufláže - buď dojem, že nejestvuje, že je mŕtva)

- človek je stuhnutý, akoby zamrznutý;
- pohyb je obmedzený, strnulý, nemotorný;
- okraj. časti tela sa odkrvujú (ľadové ruky / nohy, zmodranie úst, zblednutie, závrat až omdlenie);
- dych sa spomaľuje;
- srdcová frekvencia (tep) sa spomaľuje;
- pocity chladu, studený pot;
- mimika je minimálna;
- emócie nie sú pociťované ani prejavované;
- vnímanie tela znížené až neschop. cítiť telo;
- zážitky **derealizácie** (čo sa deje, nie je skutoč.);
- zážitky **depers.** (to, komu sa to deje nie som ja);
- čl. môže pôsobiť dojemom, že je statočný, rozumný a to preto, že sa neprejavuje, ničoho sa nedomáha;
- človek sa oddelí od vonkajšieho diania, pohľad je upretý dovnútra, očný kontakt chýba;
- čas sa subjektívne natáhuje (človek prežíva krátky okamih ako nekonečne dlhý, má pocit akoby sa čas zastavil);
- schopnosť porozumieť slovným zdeleniam je výrazne znížená;

II. Kontraintuitívne reakcie: a) „pasivita“ obete CSA ako špecifická trauma - *Typológia traumatických udalostí*

9

	Náhodné alebo prírodou spôsobené traumy	Ľuďmi spôsobené traumy
Trauma typu I jednorazová a nečakaná udalosť obsahujúca akútne ohrozenie života	<ul style="list-style-type: none"> dopravné nehody pracovné úrazy prírodné katastrofy s krátkym trvaním pracovne podmienené traumy (polícia, hasiči) 	<ul style="list-style-type: none"> násilné trestné činy znásilnenie d'alšie násilné udalosti, napr. prepadnutie banky
Trauma typu II opakovaná, dlhotrvajúca udalosť, nepredvídateľná alebo čiastočne predvídateľná	<ul style="list-style-type: none"> dlhotrvajúce prírodné katastrofy (zemetrasenie) technické katastrofy (únik plynu) 	<ul style="list-style-type: none"> CSA týranie ocitnutie sa v pozícii rukojemníka mučenie a vojnové zážitky ťažké domáce násilie

II. Kontraintuitívne reakcie: a) „pasivita“ obete CSA ako špecifická trauma

10

- Freyd a Birrell (2013, s. 57) - dvojdimenzionálny model traumatických udalostí.
 - horizontálna dimenzia predstavuje *mieru hrôzy alebo navodeného strachu*,
 - vertikálna dimenzia predstavuje *mieru sociálnej zrady*.
 - Udalosti zahrňajúce žiadnu alebo malú mieru sociálnej zrady a navodeného strachu či hrôzy, sa vo všeobecnosti nepovažujú za traumatizujúce.
 - Udalosti zahrňajúce žiadnu alebo malú mieru sociálnej zrady, ale vysokú mieru hrôzy a strachu =napr. prírodné katastrofy alebo niektoré autonehody.
 - Udalosti zahrňajúce vysokú mieru hrôzy a strachu a zároveň vysokú mieru sociálnej zrady = napr. sadistické formy zneužívania zo strany osôb, ktoré sa o dieťa starajú, či holokaust.
 - Udalosti, ktoré zahrňajú nízku mieru hrôzy a strachu, ale vysokú mieru sociálnej zrady = napr. niektoré formy emocionálneho zneužívania alebo CSA.

Tradične sa psychická trauma chápara ako výsledok terorizujúcich, životohrozujúcich udalostí, ktoré navodzujú extrémny strach.

- avšak, že udalosti zahrňajúce sociálnu zradu môžu ďaleko viac devastovať psychiku než iné traumy, ktoré prvok zrady nezahrňajú.

„*Trauma zo zrady*“ (*betrayal trauma*) = špecifická kategória traumu, ktorá celkom osobitým spôsobom komplikuje obetiam proces identifikácie zla, jeho odhalenia (konfrontácie) a psychosociálneho zotavovania.

II. Kontraintuitívne reakcie: a) „pasivita“ obeť CSA ako špecifická trauma

11

...násilie nemožno redukovať na použitie fyzickej sily

Podľa *Dohovoru Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním* (2007, článok 18, odsek 1) sa za **tretné** má považovať také úmyselné konanie, ktoré zahŕňa:

- *sexuálne aktivity s dieťaťom, ktoré podľa príslušných ustanovení vnútroštátneho právneho poriadku nedosiahlo právom stanovený vek pre sexuálne konanie;*
- *sexuálne aktivity s dieťaťom, ak sa: používa nátlak, sila alebo hrozby; alebo zneužíva uznávaná **pozícia dôvery, autorita alebo vplyv na dieťa vrátane rodiny**; alebo zneužíva osobitne zraniteľná situácia dieťaťa, predovšetkým z dôvodu mentálneho alebo fyzického postihnutia alebo z dôvodu jeho odkázanosti.*
- OSN (2011) v oficiálnom komentári k právu dieťaťa na ochranu pred všetkými formami násillia, uvádza, že CSA „zahŕňa akúkoľvek sexuálnu aktivitu vykonávanú dospelým na dieťaťi, pred ktorou dieťa chráni trestný zákon.“
- Komentár zároveň zdôrazňuje, že „Mnohé deti zažijú sexuálnu viktimizáciu, ktorá nie je sprevádzaná fyzickou silou ... , napriek tomu však rušivo vplyva na ich psychiku, je koristnícka a traumatizujúca“ (OSN 2011, článok 25).

II. Kontraintuitívne reakcie: b) oneskorené oznámenie

12

- Bežný človek očakáva, že “normálnou” reakciou po napadnutí agresorom je bezprostredné vyhľadanie pomoci
- **! výskumné zistenia nezodpovedajú týmto očakávaniam**
 - v EU: 1 z 5 detí (20% detí) obeťou nejakej formy CSA (Council of Europe, 2012).
 - štúdie z 11 krajín Európy (2002-2010, vysoké metodologické kvality)
 - penetratívne formy CSA =2,9-10,5% (F) a 0,6-5,5% (M)
 - dotykové formy CSA =10-39,8% (F) a 6-16,2% (M) (Lalor a McElvaney, 2011)
 - väčšina (cca 70 až 85 %) prípadov CSA je spáchaná niekým, koho dieťa pozná a komu dôveruje (Council of Europe 2012; Cheung 2012).
 - o väčšine prípadov CSA nie sú OČVTK nikdy upovedomené (Leventhal, 1998; Hanson et al, 1999; May-Chahal a Herczog, 2003).
 - iba 4-10% (4-10 zo 100) prípadov CSA je oznámených nejakej autorite, resp. OČVTK (Kellogg, 2005; Cheit a Freyd, 2005; London et al, 2007; Bottoms et al, 2007; Lyon a Ahern, 2011).
- iba 1-5 prípadov zo 100 sa dostane až pred súd
 - v menej než 1 zo 100 prípadov P učiní priznanie (Bottoms et al. 2007)
 - Ekman : motivácia klamať - čím viac môže človek stratiť pri odhalení klamstva a čím viac získať pri neodhalení klamstva, tým viac je motivovaný klamať

II. Kontraintuitívne reakcie: b) oneskorené oznámenie

13

- Spontánne a relatívne rýchle odhalenia (teda učené v čase zneužívania alebo krátko po ňom) sa vyskytujú zriedkavo (Herman 1981; Sauzier 1989; Lawson a Chaffin 1992; Bradley a Wood 1996; Smith et al. 2000).
 - menej než 1 zo 4 obetí odhalí CSA okamžite (Hébert et al. 2009).
 - skúsenosť CSA prezradí značná časť obetí až s odstupom času (ak vôbec).
- London et al. (2007) pri analýze retrospektívnych štúdií zistili, že iba 1/3 dospelých, ktorí trpeli CSA, niekomu odhalila zneužívanie ešte počas detstva. Navyše tí, ktorí počas detstva odhalili zneužívanie, tak typicky učinili s istým oneskorením.
 - Smith et al. (2000) : 47 % dospelých žien, ktoré boli v detstve vystavené penetratívnej forme CSA, čakalo najmenej 5 rokov, kým našli odvahu zveriť sa niekomu (najčastejšie blízkym priateľom) so svojou skúsenosťou.
 - Lamb a Edgar-Smith (1994) : k odhaleniu dochádza v priemere s 10-ročným oneskorením.
 - Somer a Szwarcberg (2001) : typické časové rozpätie medzi zneužívaním a jeho odhalením je 8 až 15 rokov.
 - Podľa odhadov plynúcich z výskumov realizovaných na klinickej aj neklinickej populácii 30 - 80 % obetí úmyselne neodhalí svoju skúsenosť s CSA skôr než v dospelosti (Alaggia 2004).
 - Krátkosť čas.odstupu medzi CSA a vypovedaním o ňom pred autoritami - nie je spoľahlivým indikátorom dôveryhodnosti (is not a reliable indication of credibility.) (THE CROWN PROSECUTION SERVICE 2013)
- Značná časť obetí zachováva mlčanie o CSA aj v dospelosti
 - cca 30% to pred výskumným interview nikomu neprezradilo (Finkelkor et al. 1990, Springs a Friedrich 1992, Smith et al. 2000).

II. Kontraintuitívne reakcie: b) oneskorené oznámenie - čo umlčiava obeť CSA

14

- Niektoré dôvody mlčania súvisia s rizikami odhalenia:
 - a) dôjde k uskutočneniu hrozieb násilia
 - b) dostane seba samu do ťažkostí
 - c) ublíži páchatelovi / rodine
- **Distorzia reality** - cez manipuláciu zo strany P a okolia
 - THE CROWN PROSECUTION SERVICE, 2013. *Guidelines on Prosecuting Cases of Child Sexual Abuse*. London, čl 12: Manipulácia je časťou črtou zneužívania - takže pre obeť je ťažké porozumieť tomu, čo sa deje. - Páchatelia môžu manipulovať nielen dieťaťom ale aj okolím, v dôsledku čoho rodič alebo iná osoba starajúca sa o dieťa páchatelovi dôveruje.
- Lamb et al. (2008, s. 201) : v prípadoch, kde P je osobou dieťaťu známou, je až 89 %-ná pravdepodobnosť, že obeť pri odhalení narazia na **nepodporujúce reakcie rodičov**;
 - zatiaľ čo deti, ktoré su zneužívané cudzím P sa s neadekvátnou reakciou rodičov stretnú iba v 25 % prípadov.

II. Kontraintuitívne reakcie: b) oneskorené oznámenie - čo umlčiva obeť CSA

15

- **ambivalentné pocity**
 - **pocity, ktoré obeť CSA prežíva**, nemusia byť rýdzo *negatívne* - omnoho pravdepodobnejšie je, že budú **ambivalentné**.
 - Zvlášť ak je P osoba, ktorá je vo vzťahu k dieťaťu osobou blízkou, väčšina detských obetí sa zmieta v amb. pocitoch. - Toto je jedna z primárnych odlišností v dynamike CSA zo strany rodiča alebo zo strany osoby (dieťaťu známej), ktorá je v pozícii dôvery - naproti dynamike CSA zo strany osoby, ktorá je vo vzťahu k dieťaťu osobou cudzou (Ryan et al. 2001).
- **potreba zachovania vzťahovej väzby**
 - Disociácia (*slepota k zrade*)
 - **Rodinné tajomstvo** (tabu nežiaduceho) - **paralelné svety** (svet traumy vs. svet zdieľanej reality)
- **pocity viny a zahanbenia** (hypoarousal, manipulácia, príj.pocity)
- **neidentifikovanie sa ako obeť** (až 40 % obetí !) - to implikuje, že páchatelia sú celkom úspešní v mätení obetí (Bottoms et al. 2007).
- **disociatívna amnézia** - cca 20 % (Loftus et al. 1994; Elliott a Briere 1995; Melchert a Parker 1997).

II. Kontraintuitívne reakcie: b) oneskorené oznámenie - scenáre/typy prezradenia

16

- a) **zamýšľané** - úmyselné odhalenie CSA prostr. priamej verb.výpovede;
- b) **náhodné** - odhalenie učené 3. stranou, ktorá sa stala svedkom udalostí / našla fyzické dôkazy / spozorovala podozrivé symptómy;
- c) **vyvolané/vyzvané** - odhalenie učené pri vypočúvaní v rámci po-licažného vyšetrovania, v poradenskom či terapeutickom procese alebo v podpornom prostredí;
- d) **behaviorálne** - obeť sa úmyselne pokúša vyjadriť sa prostredníctvom správania (napr. výbuchy hnevu, stiahnutie sa do seba, úteky z domu, závislosti, samovražedné pokusy a pod. sprevádzané žela-ním, aby dospelý prišiel na to, že niečo nie je v poriadku), cez neverbálnu komunikáciu alebo cez nepriame slovné náznaky;
- e) **zámerne zadržané** - napriek príležitostiam alebo výzvam (v rámci vyšetrovania prípadu) sa obeť rozhodne neodhaliť svoje zážitky,
- f) **aktivované (spustené)** - nastolené vynorením sa predtým zabudnu-tých alebo potlačených spomienok. (Alaggia 2004)

! CSA je späté s kontraintuitívnymi reakciami...

II. Kontraintuitívne reakcie: c) nekonzistentná výpoveď

17

Bežný človek očakáva, že obeť svoje zážitky súvisle a bez akýchkoľvek protirečení vyrozpráva.

! Avšak nekonzistentná výpoveď nie je u obetí CSA zriedkavým javom.

THE CROWN PROSECUTION SERVICE (2013) Guidelines on Prosecuting Cases of Child Sexual Abuse. / The statement taking stage, čl. 38-40

- **Obet' CSA nemusí podať svoju najlepšiu a najúplnejšiu výpoveď počas prvého (nahrávaného) interview.** - Dôvody môžu byť rôzne: „vernost“ (lojalita) voči P, + obavy o seba a rodinu, + podozrenie z CSA mohlo byť nahlásené inou osobou a v danom štádiu sa obeť môže zdráhať spolupracovať, + obeť neidentifikuje seba ako obeť, + strach z nedôvery zo strany OČVTK, + počiatočná nedôvera polícii, + použitie interview ako testu dôveryhodnosti polície
- **Výpoveď môže vyžadovať niekoľko interview** - dieťa môže odkrývať svoje zážitky po kúskoch (postupne), nechávajúc si to najhoršie nakoniec, keď sa ubezpečí, že môže dôverovať osobe, ktorej výpoveď poskytuje.
- Starostlivo premyslená a trpezlivá intervencia polície a iných inštitúcií môže napokon narušiť a zlomiť linky voči páchateľovi/páchateľom. - **Zdanlivo protichodné počiatočné vyjadrenia preto nie sú samé osebe dôvodom neveriť nasledujúcim vyjadreniam obeť - a tieto protichodné vyjadrenia by skôr mali byť vnímané ako prinajmenšom symptomatické vo vzťahu k CSA** (contradictory accounts should instead be seen as at least potentially symptomatic of the abuse)

II. Kontraintuitívne reakcie: c) nekonzistentná výpoveď

18

Pamäť a traumatické skúsenosti

THE CROWN PROSECUTION SERVICE (2013):

- Deti nemajú rovnaké štandardy logiky, porozumenia a konzistencie ako dospelí. - Nemajú rovnakú životnú skúsenosť ako dospelí a sú menej sofistikovaní v ich porozumení tomu, čo sa stalo. - Dieťa nemusí plne rozumieť významu sexuálnej aktivity - a to sa môže odraziť v tom, ako si veci pamätá a ako ich opisuje.
- Taktiež **proces, akým sa ukladajú traumatické informácie do pamäte môže ovplyvňovať konzistenciu výpovede.**
- Dieťa si nemusí byť schopné presne spomenúť kedy a v akom poradí sa udalosti odohral, nemusí byť schopné opísať kontext v ktorom sa udalosti odohrali

Typy pamäte:

1. **kognitívna**, t.j. poznávací (informácie typu kto, čo, kedy, kde - napr. mená, telefónne čísla, obsah naštudovaného materiálu);
2. **motoricko-vestibulárna**, t.j. pohybovo-polohová (napr. písanie, jazdenie na bicykli, poloha pri znásilnení);
3. **senzorická**, t.j. zmyslová (napr. vône, pachy, chute, zvuky, zrakové obrazy);
4. **afektívna**, t.j. emočná (napr. strach, smútok);
5. **stavovú** (pokoj, ostražitosť, panika).

To, čo si zapamätáme a ako si to zapamätáme závisí od toho, ktorá časť mozgu je v danom čase zasiahnutá, teda ktorá je nútená spracovávať prichádzajúce informácie.

II. Kontraintuitívne reakcie: c) nekonzistentná výpoveď 19

Pamäť a traumatické skúsenosti

Formy vybavovania pamäti (spomínania):

1. **explicitná**, nazývaná tiež **deklaratívna** alebo **naratívna** či **sémantická** - ktorá sa vzťahuje na schopnosť vedome si vybaviť fakty alebo udalosti (napr. udalosti dňa, ktoré sme prežili v práci či v škole)
2. **implicitná**, nazývaná tiež **procedurálna** alebo **senzoricko-motorická** - ktorá sa prejavuje v schopnosti pamätať si zručnosti, návyky, reflexné reakcie a podmienené reakcie a to bez toho, aby sme si ich vedome vybavili.

Skúsenosti psychológov i výskumy neurobiológov potvrdili, že **traum. udalosti sa kvalitatívne líšia od iných osobne významných udalostí** aj v spôsobe, akým sa zaznamenávajú a vybavujú v mozgu

SPOMIENKY	
na netraumatické udalosti	na traumu
Explicitné: slová a symboly.	Implicitné: obrazy, vnemy, emócie a behaviorálne stavy.
Adaptívne (prispôsobivé).	Stále, nemenné.
Vyvolané vôľou rozprávača.	Vyvolávajú sa nie vôľou, ale automaticky v určitých okolnostiach a stavoch.

! Intruzívna fáza verzus fáza popierania pri PTSD

II. Kontraintuitívne reakcie: c) nekonzistentná výpoveď 20

- Výskumy zamerané na hodnotenie kvality detskej výpovede dospeli k záverom, že **deti nie nevyhnutne podávajú kompletnú a koherentnú správu o ich viktimizácii**, napriek pravdivosti ich sexuálnej viktimizácii.
- Ich výpovede boli charakterizované ako **falošné popierania v 20 - 60 %**, a keď zážitky oznámili, často minimalizovali svoju sexuálnu viktimizáciu.
 - Evidentne teda hrozí, že hoci je vypočúvanie dieťaťa realizované expertom na CSA, v značnej časti prípadov pravdepodobne povedie k zlyhaniu v odhalení skutočného CSA, alebo pôjde o menej než kompletne odhalenie.
 - Popieranie reálneho CSA sa javí ako problém omnoho väčších rozmerov, než ojedinelo sa vyskytujúce krivé obvinenia z CSA oznámené zo strany detí (Lyon 2007; Myers 2010; Bidrose a Goodman 2000; Faller 1988; Lawson a Chaffin 1992; Sorenson a Snow, 1991)
 - Nakoľko je výskyt popierania je prekvapivo vysoký - znalec môže opodstatnene dosvedčiť, že **popretia nie sú dôkazom toho, že k CSA nedošlo** (Myers 2010, s. 57-58).
- **! unikátny výskum, ktorý realizovali Sjöberg a Lindblad (2002).** - Cieľom výskumu bolo zistiť, do akej miery deti, ktoré boli sexuálne zneužitú, odhaľujú informácie o svojich skúsenostiach. Skú-malo sa 10 detí, ktoré boli zneužitú rovnakým páchatelom dokopy 102-krát. Video-nah-rávky zachytávajúce CSA boli nájdené pri do-movej prehliadke. Páchatel nebol pre deti cudzincom. Žiadne dieťa neodhalilo svoju viktimizáciu v dobe pred policajným vy-še-tro-va-ním. Priemerný vek detí bol 5,6 rokov pri pos-lednom zneužití a 6,9 rokov pri po-licaj-nom vyšet-ro-va-ní. Žiadne dieťa nepoužilo fa-loš-né vyhlásenia o CSA (teda nepopisovalo uda-lo-sti, ktoré sa nestali). U detí sa prejavila sil-ná tendencia popierať alebo podceňovať skúsenosti, čoho dôvodom sa javil byť nedo-sta-to-k porozumenia zneužívajúcim aspektom udalostí, amnézia a aktívne pokusy zabudnúť alebo sa vyhýbať spomienkam na CSA. Výskumníci konštatujú, že profesionáli nebudú zrej-me nikdy schopní identifikovať všetky obeť CSA prostredníctvom výpovede dieťaťa.

II. Kontraintuitívne reakcie: d) odvolanie výpovede

- na **odhalenie** treba nazerať skôr ako na **proces** než udalosť. Nebýva elegantné, stručné a upravené, ale často je skôr chaotické, spleťité a posiate nejasnosťou (Goodyear-Brown et al. 2012).
- Niektoré štúdie identifikovali vzorec odhalenia, ktorý zahŕňa **štádia popierania, zdráhania, odhalenia, odvolania výpovede** (t. j. popretia zneužívania, ktoré sa objaví po predošlom odhalení) a **opätovného potvrdenia výpovede** (Sorenson a Snow 1991; Summit 1983).
 - Sorenson a Snow (1991): takmer 75 % obetí CSA najprv popiera zneužívanie, a takmer 25 % obetí po odhalení napokon odvolá svoju výpoveď.
 - Malloy et al. (2007) skúmali výskyt a **príčiny odvolania výpovede** počas formálneho alebo neformálneho vypočúvania na vzorke 257 obetí CSA (vo veku 2 - 17 rokov), pričom všetky prípady boli podložené a vylučovali možnosť, že by odvolanie výpovede mohlo súvisieť s tým, že prvotná výpoveď bola krivá (falošná). Fenomén odvolania výpovede sa celkovo vyskytol v 23,1 % prípadov, pričom v kontexte formálneho vypočúvania sa objavil v 18,9 % prípadov.

II. Kontraintuitívne reakcie: d) odvolanie výpovede

- Pri viacrozmernej analýze sa potvrdilo, že **tlak rodiny** je najsilnejším faktorom prispievajúcim k tomu, že obeť odvolá svoju výpoveď. Deti sú najzraniteľnejšie voči tlakom rodiny, ak sú mladšie, ak páchatelom je rodič a ak zneužívajúci rodič po tom, čo bolo zneužívanie odhalené, neposkytuje obeť dostatočnú podporu (Malloy et al. 2007)
- Podobné zistenia uvádzajú aj iné štúdie: Odvolanie výpovede dieťaťa je zvlášť časté v prípadoch, kedy páchatelom je osoba, ktorá je obeť blízka (Foyne et al. 2009; Lyon 2007).
- V pozadí odvolania výpovede je najmä tlak zo strany rodiny, resp. zo strany osoby, ktorá sa o dieťa stará (Shiu 2009; Bradley a Wood 1996).
- Pravdepodobnosť, že obeť poprie svoju viktimizáciu, je vyššia, ak osoba, ktorá sa o dieťa stará, ho nepodporuje v procese odhalenia a objasňovania prípadu (Lawson a Chaffin 1992).
- **zvyčajné motívy odvolania výpovede** : nedostatok podpory zo strany rodiny; tlak od rodiny alebo od iných; obviňovanie od rodiny alebo iných; pocit, že mi neveria; izolácia; vzdanie sa nádeje; neférové zaobchádzanie; neposkytnutie pomoci; narušenie kvality života; vnímanie odvolania ako cesty k riešeniu problému (Marx 1996; Cheung, 2012) + fáza vyhýbania pri PTSD (Koverola a Foy, 1993)

II. Kontraintuitívne reakcie: e) pozitívne postoje k P

23

- Bežný človek očakáva, že O má k P jednoznačne negatívne postoje
 - ! dozorujúca prokurátorka prezentuje, že ak malo dieťa k otcovi pred podaním TO matkou, resp. aj po podaní TO prejavy pozitívneho vzťahu k otcovi - ak otec nemohol dieťa zneužívať...
- ! Ambivalencia
 - Ktoré dieťa by chcelo mať negatívny obraz rodiča, resp. mať rodiča vo väzení ?
- ! Paralelné svety (svet traumy *versus* svet zdieľanej reality)
- ! Slepota k zrade
 - Na 1 strane môže páchatel' (v rámci taktiky manipulácie) pristupovať k obeti milo, nežne a láskavo a zahŕňať ju nejakými privilégiami, pričom ponúkanú „lásku“ kontaminuje zradou. - Na 2 strane môže byť obeť reálne existenčne závislá od páchatela, čím sa otvorená konfrontácia stáva príliš ohrozujúcou (a teda neprijateľnou) voľbou.
 - Ak páchatel' zabezpečuje obeť stravu, šatstvo, strechu nad hlavou a ďalšie základné potreby, potom je zachovanie vzťahovej väzby prioritnou potrebou a psychika obeť je nútená aktivovať obranné mechanizmy, ktoré obeť umožnia fungovať v prostredí presýtenom zradou (Freyd a Birrell 2013, s. 53-54).
 - Základným psychickým obranným mechanizmom sa v týchto prípadoch javí byť disociácia, ktorá umožňuje vytesňovať z vedomia príliš ohrozujúce informácie.

II. Kontraintuitívne reakcie: f) symptómy traumy

24

- Bežný človek očakáva, že dieťa, ktoré je obeťou CSA bude vykazovať výrazné symptómy traumy
- ! **asymptomatické obeť** = až 40 % spomedzi všetkých prípadov CSA;
- ďalších 30 % obeť vykazuje len málo symptómov (Friedrich, 2003; Kendall-Tackett et al, 1993).
- škála možných reakcií obeť na traumy CSA je naozaj veľmi široká - od normálneho pozitívneho fungovania v každodennom živote, ktoré nevykazuje nijaké varovné signály, cez málo výrazné signály až po očividné, extrémne negatívne signály.
- tzv. **spiace následky traumy** (Briere 1992)
 - obranné mechanizmy, ktoré sa pri traume aktivujú v organizme obeť, ich na čas mohli „prepnúť do režimu fungovania“, v ktorom je poškodenie spôsobené traumou zastreté, nevedomované, aby sa vôbec zabezpečilo prežitie. Niektoré O na traumatickú skúsenosť zdanlivo zabudnú a vykonávajú každodenný stereotyp. Obranné mechanizmy fungujú však len dočasne, skôr alebo neskôr začnú zlyhávať.
- Paradoxne - niektoré dôsledky traumy - sú tiež zneužitú na podkopanie dôveryhodnosti obeť...

II. Kontraintuitívne reakcie: g) protektívny rodič...

25

- Bežný človek očakáva, že rodič sa o CSA dozvie, a že okamžite zaujme vo vzťahu k dieťaťu ochranný postoj.
- ! Rodič nemusí byť schopný identifikovať, čo sa deje/stalo.
- ! Aj keď má podozrenie, - jeho pozícia mu nemusí dovoliť ochrániť dieťa (P môže O dokonale manipulovať)
- ! V snahe ochrániť dieťa môže byť rodič sám v ohrození a potrebuje podporu obdobne ako dieťa
 - Ambivalencia
 - Existenčná závislosť
 - Rodič ako sekundárna obeť - obdobné obranné mechanizmy / Karkošková in: Just.Revue 8-9/2014
- **Starajúce sa osoby sú menej podporujúce v situáciách, ak medzi nimi a údajným páchatelom je blízky vzťah, ďalej v situáciách domáceho násillia, alebo ak starajúca sa osoba je závislá, alebo ak bola v detstve zanedbávaná** (Olafson a Lederman, 2006; Paine a Hansen, 2002).
- **Manipulácii zo strany P je vystavené nielen dieťa, ale i rodič, v dôsledku čoho prechováva k podozrivému jedincovi dôveru, resp. podlieha jeho hrozbám** (The Crown Prosecution Service, 2013, čl. 12).
- Znepokojivým faktom je, že rodičia, ktorí sú sami uviaznutí v ambivalentných pocitoch voči páchatelovi nemusia byť primerane podporní vo vzťahu k viktimizovanému dieťaťu. Bolen a Lamb (2007) definujú ambivalentné reakcie ako také, kedy **rodič vykazuje nekonzistentné reakcie nesúhlasu voči páchatelovi**.

II. Kontraintuitívne reakcie: g) protektívny rodič...

26

- Dokonca aj matky, ktoré boli vo všeobecnosti vo vzťahu k svojmu sexuálne zneužitému dieťaťu podporné a protektívne, niekedy vykazovali nekonzistentné a ambivalentné reakcie (Elliott a Carnes, 2001). **Ambivalencia a podporné správanie môžu u daného rodiča koexistovať súbežne a z času na čas môžu vytvárať príležitosti pre intervenciu** (Levenson a Morin, 2001).
- Reakcie nezneužívajúceho rodiča sa môžu líšiť v závislosti od rôznych faktorov, ako je jej/jeho vzťah k páchatelovi/páchatelke, vlastná história zneužívania v detstve, vek a pohlavie dieťaťa. **Myšlienky, emócie a reakcie nezneužívajúceho rodiča sa často menia v priebehu času akýmkoľvek smerom, a to podľa okolností** (Levenson et al, 2012).
- Elliott a Carnes (2001) zistili, že **matky boli náchylnejšie uveriť tomu, že k CSA došlo, ak neboli aktuálnymi sexuálnymi partnerkami páchatela**. Adolescentné obeť vnímali svoje matky ako menej podporné, ak žili s páchatelom v čase zneužívania a viac podporné, ak žili oddelene od páchatela (Cyr et al., 2003).
- Klimeš (2005, s. 15-22) popisujú dynamiku partnerských rozchodov uvádza, že jedinec „*síce zákonite trpí nepríjemnými vlastnosťami partnera, ale miera, do akej mu vadia, a či mu pripadajú neznesiteľné, závisí na tom, ako veľmi si pripustí možnosť rozchodu*“. Z uvedeného sa dá vyvodiť, že **nezneužívajúci rodič môže byť sám uviaznutý v pasci popierania a ambivalencie, pokiaľ si nepripustí možnosť ukončenia vzťahu**.

II. Kontraintuitívne reakcie - ako výzva k rehabilitovaniu dôveryhodnosti obete 27

(Long 2007 - American Prosecutors Research Institute, ; Myers 2010; THE CROWN PROSECUTION SERVICE 2013)

- Zoznam vzorcov KI reakcií (a mýtov) nie je vyčerpávajúci.
- Vzorce KI reakcií môžu byť pri nesprávnom nazeraní zneužitú ako dôkaz o nedôveryhodnosti obeť/resp. oznamovateľa
- Avšak vzorce KI reakcií môžu vskutku poukazovať na opak a môžu byť vnímané ako podpora podozrení z CSA, v neposlednom rade preto, že tieto vzorce sú u obeť CSA pomerne časté
- Pri posudzovaní prípadu by polícia a prokurátori mali sústrediť pozornosť skôr na celkovú dôveryhodnosť obvinenia než sústrediť sa primárne na dôveryhodnosť a reliabilitu dieťaťa
- Prokurátor musia tiež porozumieť dôsledkom, akým dieťa čelí, ak povie "nie" páchatelovi - a to by malo tvoriť súčasť stratégie k ošetrovaniu slabín či anomálií vo výpovedi dieťaťa
- **Prokurátori by mali konzultovať s expertom** - sociálnym pracovníkom, terapeutom, poradcom, psychológom, lekárom - **aby vysvetlili sudcom reakcie obeť** . - Ak to prokurátori opomenú, sudcom bude chýbať náležitý kontext pre posúdenie dôveryhodnosti obeť a budú pristupovať k dôkazom zo strany O s neopodstatneným skepticizmom

II. Kontraintuitívne reakcie - výzva k rehabilitovaniu dôveryhodnosti obeť 28

(Long 2007 - American Prosecutors Research Institute, ; Myers 2010; THE CROWN PROSECUTION SERVICE 2013)

- **Svedectvo experta o KI reakciách má kritický význam** - môže zohrať dôležitú rolu v rehabilitovaní dôveryhodnosti dieťaťa
 - Expert nešpekuluje o tom, či dieťa bolo zneužívané.
 - Vskutku, expert ani nemusí dieťa stretnúť. - Expert zotrúva v bezpečnej vzdialenosti od konečných záležitostí (ultimate issue).
 - Všetko čo expert potrebuje urobiť = zosumarizovať literatúru o KI reakciách obeť (Myers, 2010, s. 46-47)
 - **Jednou z prekážok úspešného stíhania prípadov CSA je prechovávanie mýtov** (predpokladov nezakladajúcich sa na realite). - Primárnym cieľom svedectva experta je preto vyvrátenie týchto mýtov
 - Kritéria na znalcov ! (Long, 2007, s. 61-63)
- **Dokazovanie CSA je náročné.** - Zvyčajne nie sú medicínske dôkazy. - Prípad stojí a padá na pleciach dieťaťa. - V úsilí podoprieť alebo podlomiť dieťa, sa trestnoprávny systém neraz **obracia na znalca**.
 - Niektoré znalecké posudky sú poctivé a nekontroverzné, iné sú komplexné, kontroverzné a pochybné reliability (Myers, 2010, s. 56)
 - Vo finálnej analýze je **potrebné preskúmať** (scrutinize) **znalecký posudok** a oddeliť plevy od pšenice. - V stávke je príliš veľa na to, aby boli sudcovia vystavení znal.posudkom, ktoré nie sú reliabilné (Myers, 2010, s. 56)
- **HODNOCENÍ ZNALECKÉHO POSUDKU!** - prof. Musil

III. problematika znaleckého posudzovania

29

Článok v JR 8-9/2014 - kap. 3: Možnosti a limity znaleckého posudzovania

- ? nakoľko sú v slov. podmienkach súdni znalci kvalifikovaní, resp. primerane odborne vybavení k tomu, aby posudzovali prípady, v kt.sa objaví podozrenie z CSA
- *Dohovor Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a CSA (2007)*
 - požiadavka špecializácie na problematiku CSA sa logicky vzťahuje aj na znalcov, ktorí sú k prípadom ustanovení súdom, či už v trestnom alebo občianskom súdnom konaní.
- v SR - zoznam súdnych znalcov vedie MSSR - členený len podľa odborov a odvetví - neexistuje žiadna špecializácia na problematiku CSA.
 - absentuje záruka, že znalec disponuje takými poznatkami o predmetnej problematike, ktoré zodpovedajú aktuálnemu stavu poznania vo vedeckom svete
- napr. v USA - kvalifikácia znalca, vrátane zoznamu všetkých publikácií (ktorých je daný znalec autorom) za posledných 10 rokov (Rocco, 2008, s. 2235).
 - Ak tento spôsob preukázania odbornej spôsobilosti chýba, právny zástupca niektorej zo strán zúčastnených v kauze môže odôvodnene namietat', že znalecký posudok je založený výlučne na osobných názoroch a nie na vedeckých faktoch (Cheung, 2012, s. 219-220).

III. problematika znaleckého posudzovania

30

Článok v JR 8-9/2014 - kap. 3: Možnosti a limity znaleckého posudzovania

- Publikácia vydaná Amer.výskumným ústavom prokurátorov (Long, 2007, s. 34, 61-63) kritéria na výber znalcov vhodných pre vyjadrovanie sa k prípadom CSA, - malo by ísť:
 - o akademikov, ktorí majú prehľad v teórii, alebo o expertov, ktorí v praxi pracujú s obeťami, alebo o jedincov, u ktorých sa tieto aspekty kombinujú.
 - s koľkými obeťami zneužívania ročne prichádza do kontaktu;
 - či realizuje interview s obeťami;
 - aké má najvyššie dosiahnuté vzdelanie; - a na čo sa špecializuje;
 - či realizoval/a nejaký výskum v tejto oblasti sexuálneho násillia; či výsledky štúdií uverejnil/a;
 - s akými konkrétnymi štúdiami týkajúcimi sa sexuálneho násillia je oboznámený/a;
 - či patrí do nejakej profesionálnej asociácie, ktorá sa venuje problematike sexuálneho násillia;
 - či absolvoval/a nejaký výcvik ohľadne problematiky sexuálneho násillia;
 - či sám/a vedie nejaké školenia v tejto oblasti;
 - či sa zúčastnil konferencií súvisiacich s problematikou (nielen pasívne ale i aktívne).

III. problematika znaleckého posudzovania

31

Článok v JR 8-9/2014 - kap. 3: Možnosti a limity znaleckého posudzovania

- **Očakávania** od znalcov - že rozriešia dilemu, či sa podozrenie z CSA zakladá na pravde, alebo či je falošné.
- ? = Majú na takúto úlohu aj spoľahlivé rozlišovacie kritériá?
 - odborný konsenzus = že **jediným kritériom, ktoré môže s istotou zaručiť, že k žiadnemu CSA nedošlo, je absencia príležitosti** (*American Academic of Child and Adolescent Psychiatry, 1997, a), b).*
 - Výskumy - **schopnosť profesionálov určiť, či výpoveď dieťaťa je pravdivá alebo nie** -skórujú menej než na úrovni 50 % úspešnosti v schopnosti rozlíšiť krivú a pravdivú výpoveď).
 - **Tieto štúdie zakladajú argumenty v prospech kritérií, ktoré sú aplikované systematicky** - a proti spoliehaniu sa na subjektívne dojmy o pravdivosti a vierohodnosti (Faller, 2007, s. 201).
 - **psychologické testy nie sú ani nevyhnutné, ani postačujúce pre rozhodnutie či dieťa bolo alebo nebolo sexuálne zneužívané** (*American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 1997 b, American Professional Society on the Abuse of Children, 1997, 2002).*

III. problematika znaleckého posudzovania

32

Článok v JR 8-9/2014 - kap. 3: Možnosti a limity znaleckého posudzovania

- V angloamerickom prostredí sa pri posudzovaní možného CSA používajú aj viaceré **štandardizované nástroje**, ktoré zisťujú možné dôsledky sexuálneho zneužívania. Majú podobu **kontrolného zoznamu správania**, pričom niektoré z týchto skríningových nástrojov sú vyplňané rodičmi, a niektoré priamo dieťaťom (Faller, 2007, s. 207-208).
- Faller (2007) upozorňuje, že **psychologické testovanie má svoje limity**:
 - **Niekedy je výpoveď dospelého zaujatá**
 - **Interpretácia nálezov môže byť neprimeraná**
 - **Mnoho detí dokáže len chabo popisovať svoje vnútorné stavy**, zvlášť tie deti u ktorých sa v reakcii na traumu zaktivizovali také zvládacie mechanizmy, ako sú vyhýbanie, popieranie a znecitlivenie.
 - **Kontextuálny vplyv** - kde existuje ohrozenie bezpečnosti, tam je pravdepodobnosť nedostatočného oznámenia (*underreporting*) nielen zo strany detí ale všetkých strán.

III. problematika znaleckého posudzovania

33

Článok v JR 8-9/2014 - kap. 3: Možnosti a limity znaleckého posudzovania

- Okrem uvedených limitov psychologického posudzovania možného CSA, je základným obmedzením to, že **CSA nie je stav (*condition*) ako je napr. depresia. Neexistuje teda žiadny štandardný zoznam symptómov, ktorých posúdením by bolo možné dospieť k stanoveniu diagnózy CSA (Friedrich, 2002).**
- Testy môžu byť použité na forenzné účely, aby doplnili informácie získané prostredníctvom (výsluchového) interview - a tak pomohli dospieť k zisteniu pravdepodobnosti CSA. Testy môžu byť taktiež použité pri posudzovaní detí pri vstupe do terapie a potom k monitorovaniu ich terapeutického progresu. Avšak **žiaden z dosiaľ vyvinutých nástrojov nie je diagnostický** (Faller, 2007, s. 225).
- Možnosti diagnostiky sú limitované aj pri aplikácii tzv. *projektívnych testov*
- **Jednorázové interview verzus niekoľko interview**
- **Nevhodné otázky na znalcov ...**

III. problematika znaleckého posudzovania

34

Nevhodne formulované otázky na znalca:

Či podozrivý rodič trpí sexuálnou deviáciou? (nevhodná formulácia, ak nenasledujú doplňujúce otázky v zmysle, že ak dg. sex. deviácie nie je nájdená, o čom to vypovedá)

- ! výskyt pedofílie u jedincov, ktorí sa dopúšťajú sexuálnej trestnej činnosti na deťoch, je približne 50%.
- parafilici, t.j. jedinci s diagnostikovateľnou sexuálnou deviáciou predstavujú heterogénnu skupinu a nijako podstatne sa nelíšia od ostatných ľudí vo väčšine sociodemografických alebo osobnostných charakteristík. (Seto, 2008, s. 8, 20)
- **Nenájdenie diagnózy sexuálnej deviácie nie je dôkazom toho, že dotýčny jedinec sa nedopustil nelegálnych sexuálnych aktivít,**
 - a nie je ani zárukou toho, že mu možno bez rizík umožniť kontakt s deťmi bez dozoru.
- **Výskum v SR - Kešický et al. 2013:**
 - Diagnostické kritéria jednotlivých parafílií sú nepresné a nie veľmi špecifické
 - Nemáme žiadne validné diagnostické testy !
 - 16,4% zneužívateľov detí sú pedofili podľa DSM-IV-R kritérií (n=146)
 - Najčastejšou spoločnou charakteristikou v psychologickom profile pedofílie a zneužívania detí je, že páchatel' je muž, môže byť heterosexuál, homosexuál alebo bisexuál, ako sexuálneho partnera môže uprednostňovať dospelých alebo detí, mužského alebo ženského pohlavia
 - Niektorí pedofili a zneužívateľia detí sú ženatí a niektorí majú deti

III. problematika znaleckého posudzovania

35

Nevhodne formulované otázky na znalca:

Či podozrivý rodič trpí sexuálnou deviáciou?

!!! „Všetky posudky týkajúce sa jedincov, ktorí sa mohli dopustiť CSA by mali obsahovať:

- vyjadrenie ohľadne rizikových faktorov,
- vyjadrenie ohľadne špecifických terapeutických potrieb a silných stránok,
- odporúčanie ohľadne intenzity a typu žiaducich intervencií,
- odporúčanie ohľadne stratégií k eliminácii rizika (ATSA).“

Či dieťa trpí symptómami traumy?

- ! **asymptomatické obeť** = až 40 % spomedzi všetkých prípadov CSA; ďalších 30 % obetí vykazuje len málo symptómov (Friedrich, 2003; Kendall-Tackett et al, 1993).
- **PTSD** (diagnóza posttraumatickej stresovej poruchy)- iba cca 50% detí má plné alebo čiastočné znaky PTSD,
- „spiace symptóm y“ (Pipe et al, 2007, s. 229)

III. problematika znaleckého posudzovania

36

Nevhodne formulované otázky na znalca:

Či niektorý z rodičov manipuluje dieťaťom?

- Klimeš (2013): **motivácia je odčítateľná nie zo slov ale z konania aktérov**
- ! Riziko vyjadrovania sa znalcov o prípadnej manipulácii – ak chýba pozorovanie interakcie medzi rodičmi a dieťaťom.
- Navyše ! – Ak ani pre profesionálov nie je jednoduché rozlíšiť, čo je v najlepšom záujme dieťaťa, nemožno rodičovi *apriori* vyčítať jeho iniciatívu chrániť deti pred údajným páchatelom.
 - Príklad?: *Je maloletá negatívne ovplyvňovaná niektorým z rodičov, prípadne inou osobou, vo vzťahu k otcovi? Je maloletá schopná sa sama rozhodovať a vyjadrovať svoje pocity a názory s ohľadom na jej osobnosť alebo nekriticky preberá názory a úsudky jedného z rodičov či inej osoby?*
 - !!!- Ak znalec zistí, že matka má negatívny postoj k otcovi dieťaťa, - tak s dost veľkou pravdepodobnosťou uvedie, že áno- dieťa je negatívne ovplyvňované matkou, - a áno, dieťa vzhľadom na svoj vek iba nekriticky preberá názory matky.
 - Žiaduce by bolo rozšírenie otázky v zmysle: *Ak má matka negatívny postoj k otcovi, má k nemu legitímny dôvod (napr. dôvod chrániť dieťa)? Je možné, aby bolo dieťa poškodené práve tým, že postoj matky k údajným podozreniam z CSA by bol ambivalentný alebo indiferentný?*

III problematika znaleckého posudzovania

37

Článok v JR 8-9/2014 - kap. 4: **Informácie a alternatívy, ktoré majú byť zvažované**

Jasný metodologický postup - **štruktúrovaný protokol**, kde sú prehľadne zaznamenávané údaje získané (I.) z interview s dieťaťom, a taktiež (II.) z iných zdrojov.

V rámci (I.) interview s dieťaťom posudzovateľ zisťuje údaje spadajúce do piatich oblastí:

- **sexuálne správanie:** 1. typy sexuálnych aktov, 2. verbálny popis, 3. demonštrácie (v správaní alebo cez médium ako sú napr. kresby, bábiky), 4. pokročilé sexuálne znalosti,
- **Kontext CSA:** 1. kde, 2. kedy, 3. manipulácia alebo podnety, 4. miesto pobytu iných, 5. oblečenie d., 6. oblečenie p., 7. svojrázne či výstredné udalosti, 8. emocionálny stav d., 9. stratégie na odradenie d. od rozprávania, 10. zverejnenia zo strany d., 11. reakcie osoby, kt. sa d. zverilo, 12. iné,
- **odvolanie výpovede (*recantations*),**
- **afekty d. pri priamom dotazovaní či oznámení:** 1. nechut', neochota k odhaleniu, 2. iné afekty (napr. rozpaky, pocity viny, úzkosť, odpor, zlosť, strach),
- **fungovanie d.:** 1. sexualizované správanie d., 2. externalizujúce správanie d., 3. internalizujúce správanie d., 4. kompetencia d., 5. vývinová úroveň d., 6. kultúrne vplyvy, 7. iné,

III problematika znaleckého posudzovania

38

Článok v JR 8-9/2014 - kap. 4: **Informácie a alternatívy, ktoré majú byť zvažované**

- (II.) **informácie z iných zdrojov** sú roztriedené do deviatich oblastí: (A) medicínske nálezy, (B) policajné dôkazy, (C) vysvetlenie zo strany podozrivej osoby, (D) nejakí svedkovia, (E) iné údajné obete, (F) vyjadrenia/stanoviská dieťaťa v iných kontextoch, (G) relevantné pozorovania zo strany iných (napr. rodičov), (H) dôkazy od iných profesionálov, (I) iné informácie.

- **každý získaný údaj špecifikovaný** (teda nestačí protokol použiť ako dotazník). Protokol je potrebné vyplniť s použitím informácií zo všetkých zdrojov: sprievodný materiál, testovanie, interview, vedľajšie či súběžné kontakty, štandardizované nástroje.
- pri každej zistenej informácii je potrebné **zvážiť alternatívne vysvetlenia** prítomnosti či absencie danej informácie, a následne označiť, ktorá interpretácia sa zdá byť najpravdepodobnejšia.
- pri každej zistenej informácii označiť nakoľko dôležitý je daný kúsok informácie vo vzťahu k rozhodnutiu o pravdepodobnosti CSA (5-stup. škála).

III problematika znaleckého posudzovania

39

Článok v JR 8-9/2014 - kap. 4: Informácie a alternatívy, ktoré majú byť zvažované

- **nálezy súvisiace s obvineniami z CSA môžu byť otvorené množstvu interpretácií**, napr.: (a) skutočné CSA, (b) iný páchatel', (c) nesprávna interpretácia benígnej (neškodnej) aktivity, napr. starostlivosti o dieťa, (d) komunikačný problém, (e) programovanie zo strany iných, (f) sexuálne poznatky z iného zdroja, (g) klamanie, (h) fantazírovanie dieťaťa, (i) preháňanie zo strany dieťaťa alebo dospelého, (j) minimalizácia skutočného CSA.
- **zvážiť aj možné vysvetlenia pre popieranie CSA**: (a) dieťa CSA popiera, pretože sa reálne nestalo, (b) dieťa bolo tlačené páchatelom alebo členom rodiny k tomu, aby výpoveď odvolalo, (c) dieťa chráni páchatela alebo člena rodiny bez toho aby bolo priamo tlačené, (d) dieťa je vystrašené alebo rozrušené procesom vyšetrovania, (e) dieťa nechce svedčiť kvôli pocitom hanby a viny, (f) dieťa sa domnieva, že je zodpovedné za zneužívanie, (g) dieťa sa vedome alebo nevedome „prispôsobuje“ páchatelovi, (h) vypočúvajúci spustil mechanizmus falošného popierania, tým, že umožnil páchatelovi byť v miestnosti

III problematika znaleckého posudzovania

40

Článok v JR 8-9/2014 - kap. 4: Informácie a alternatívy, ktoré majú byť zvažované

- PROTOKOL predstavuje systematický proces zberu a vyhodnocovania dát. Jej výhodou je, že dokumentuje na jednom mieste, so špecifickým popisom, všetky informácie, z ktorých možno čerpať pri rozhodnutiach ohľadne pravdepodobnosti CSA. Akonáhle sú informácie zdokumentované, možné interpretácie, najpravdepodobnejšia interpretácia a váha informácie môžu byť systematicky zvážené pri každom kúsku informácie.
- Podľa tejto metodológie môže postupovať samosiatny posudzovateľ, ale môže byť tiež použitá v tíme alebo viacerými nezávislými posudzovateľmi, ktorí môžu mať odlišné pohľady. Vyplnený dokument môže byť základom pre diskusiu o rozhodnutí o pravdepodobnosti CSA zo strany tímu profesionálov.
- ? nakoľko je **proces zberu a vyhodnocovania dát v predmetných kauzách na Slovensku realizovaný systematicky, alebo nakoľko je odrazom subjektívnych dojmov a absentujúcich vedomostí**.
 - Záver metodologickej analýzy dr. T. Nováka (2014): „V souhrnu se domnívám, že použitá testová baterie by snad obstála např. při zjišťování připravenosti dítěte do školy. Pro verifikaci podezření na sexuální zneužívání je zcela nedostatečná“.

III problematika znaleckého posudzovania

41

Článok v JR 8-9/2014 - kap. 5: **Miera istoty, že k CSA došlo a eliminácia rizika**

Proces systematického zhromažďovania a vyhodnocovania relevantných informácií by mal smerovať k stanoveniu miery istoty ohľadne toho, či k údajnému CSA došlo.

Miera istoty sa pohybuje v kontinuu:

1. pravdepodobná príčina: približne 25 %-ná miera istoty, čo predstavuje štandard pre podanie oznámenia na orgán sociálnoprávnej ochrany detí,
2. prevaha dôkazov: približne 51 %-ná miera istoty, ktorá je štandardom k tomu, aby sa v občianskom súdnom konaní, prijali **opatrenia na ochranu dieťaťa**,
3. jasné a presvedčivé dôkazy: približne 75 %-ná miera istoty, čo predstavuje štandard pre pozbavenie rodičovských práv,
4. nad akúkoľvek pochybnosť (*beyond reasonable doubts*): približne 95 %-ná miera istoty, čo už je štandard pre odsúdenie za trestný čin.

III problematika znaleckého posudzovania

42

Článok v JR 8-9/2014 - kap. 5: **Miera istoty, že k CSA došlo a eliminácia rizika**

- Vo veľmi málo prípadoch si budú profesionáli absolútne istí, že k CSA došlo alebo nedošlo. Vo väčšine prípadov sa preto **neodporúča podávať absolútne stanoviská**.
- Jazyk, ktorý profesionál používa, by mal odrážať stupeň istoty ohľadne pravdepodobnosti CSA v danom prípade.
- Pre posudzovateľov je dôležité, aby svoje závery podporili dôkazmi, skrz ktoré k záverom došli. Dôkazy môžu pozostávať z informácií zo všetkých zdrojov.
- Dáta z interview s dieťaťom majú obsahovať doslovné výroky a pozorovania v správaní. Preto sa aj vyžaduje **kvalitná dokumentácia interview** (cez videozáznam), aby sa zaistilo že výroky sú doslovné a pozorovania presné, správne.
- **Neodporúča sa, aby znalci vo svojich posudkoch alebo ústnych svedectvách uvádzali názor ohľadne vierohodnosti dieťaťa - alebo podozrivého páchatela.**
 - odborníci na duševné zdravie nemajú žiadnu špeciálnu schopnosť, aby určili kedy ľudia hovoria pravdu.
 - Samozrejme realita je, že kritéria obsiahnuté v procedúre zberu a vyhodnocovania dát vedú k záverom o pravdepodobnosti údajného CSA, a teda nepriamo aj k záverom o vierohodnosti

III. problematika znaleckého posudzovania

Prof. JUDr. Jan MUSIL, CSc. (Ústavní soud ČR). 2010.

Hodnocení znaleckého posudku. In *Kriminalistika 3-2010*

43

1. Význam znaleckého posudku pro trestní řízení
 - Znalecký posudek je dnes chápán jako druh důkazního prostředku.
 - V souladu s koncepcí rovnosti zbrání musí být znalecký posudek hodnotitelný a kritizovatelný ze strany všech subjektů, které se podílejí na trestním procesu.
 - znalci nepřisluší v trestním řízení žádná rozhodovací pravomoc
2. Obecně o hodnocení znaleckého posudku
 - nejen laická veřejnost, ale také část orgánů činných v trestním řízení přistupuje k expertizám často nekriticky a bezmezně jim důvěřuje. Takový postoj není správný. Nekritický postoj ke znaleckým posudkům... vede ...k nežádoucím ... důsledkům.
 - Soudce je de facto zbavován části svých kompetencí, namísto soudního procesu vzniká „znalecký proces“
 - Justiční praxe na četných případech ukazuje, že ani znalecký důkaz není bezchybný a že jeho prostřednictvím může dojít k justičním omylům s fatálními důsledky.
 - Znalecký posudek nemá v trestním řízení žádné privilegované postavení. Jde o důkaz jako každý jiný, platí pro něj všechny obvyklé zásady dokazování, zejména pak zásada volného hodnocení důkazů.
 - znalecký posudek má být podrobován kritickému hodnocení,
 - soudce je povinen znalecký posudek hodnotit ve všech jeho aspektech, včetně jeho odborné správnosti.
 - Rozsah hodnocení musí být co nejširší. Hodnotit je třeba nejen konečný výsledek, tj. písemný posudek (...), nýbrž celý proces utváření znaleckého důkazu. Ten zahrnuje také ..., vlastní průběh a metody znaleckého zkoumání a způsob vyvozování závěrů znalce.

III. problematika znaleckého posudzovania prof. MUSIL - Hodnocení znaleckého posudku

44

3. Kritéria hodnocení znaleckého posudku

- posouzení stupně odborné kvalifikace toliko podle formálních hledisek nepostačuje k závěru o věrohodnosti nebo nevěrohodnosti znaleckého posudku. Vždy je třeba navíc zohlednit objektivní vlastnosti znaleckého posudku, jeho odůvodněnost, přesvědčivost, úplnost a bezrozpornost.
- Požadavek, aby orgán činný v trestním řízení hodnotil mj. též odbornou správnost znaleckého zkoumání a odbornou odůvodněnost závěrů znaleckého posudku, je velmi náročný. **Orgán činný v trestním řízení nemůže sám nahradit odborné závěry znalce svými laickými názory.** Přesto je však třeba trvat na povinnosti orgánů činných v trestním řízení hodnotit znalecký posudek též z hlediska jeho odborné správnosti.
- Jeden náleží Ústavního soudu ČR (sp. zn. III. ÚS 299/06) k tomu říká: „Znalecký posudek je nutno hodnotit stejně pečlivě, jako každý jiný důkaz, ani on nepožívá žádné větší důkazní síly a musí být podrobován všestranné prověrce nejen právní korektnosti, ale též věcné správnosti. Hodnotit je třeba celý proces utváření znaleckého důkazu, včetně přípravy znaleckého zkoumání, opatřování podkladů pro znalce, průběh znaleckého zkoumání, věrohodnost teoretických východisek, jimiž znalec odůvodňuje své závěry, spolehlivost metod použitých znalcem a způsob vyvozování závěrů znalce. Ponechávat bez povšimnutí věcnou správnost znaleckého posudku, slepě důvěřovat závěrům znalce, by znamenalo ve svých důsledcích popřít zásadu volného hodnocení důkazů soudem podle svého vnitřního přesvědčení, privilegiovat znalecký důkaz a přenášet odpovědnost za skutkovou správnost soudního rozhodování na znalce; takový postoj nelze z ústavněprávních hledisek akceptovat.“

III. problematika znaleckého posudování prof. MUSIL - Hodnocení znaleckého posudku

3. Kritéria hodnocení znaleckého posudku

- Nelze nevidět, že kromě častěji se opakujících forezních oborů se občas vyskytnou složité expertizy z velmi specializovaných oblastí (...). V těchto případech samozřejmě nelze žádat, aby právník byl předem vybaven byť i jen elementárními znalostmi, potřebnými pro hodnocení expertizy. I tehdy však existuje možnost doplnit si je ad hoc, v průběhu konkrétního trestního řízení. To je možné uskutečnit např. **nahlédnutím do odborné literatury** nebo **konzultacemi s odborníky**, kteří sice nejsou přibráni jako znalci, **nezkoumají konkrétní skutkové okolnosti trestní věci a jejich zjištění nemají povahu důkazů, mohou však poskytnout poznatky abstraktního rázu**. Mohou se např. **vyslovit k tomu, zda určitá metoda, použitá znalcem, je v příslušné odborné disciplíně všeobecně uznávána či zda vůči ní nejsou vznášeny námitky a zda neexistují metody lepší**.
- Všechny zmíněné postupy, které orgán činný v trestním řízení uplatní při hodnocení znaleckého posudku, nemusí postačovat k tomu, aby samy o sobě jednoznačně prokázaly nesprávnost závěrů znaleckého posudku. Měly by však zásadně stačit alespoň ke **vzbuzení pochybností o správnosti**. Tyto pochybnosti mohou být posíleny tím, že závěry znalce se ocitnou v rozporu s jinými důkazy, shromážděnými ve věci.

IV rámce a limity v ochrane práv diet'at'a

Vo viktimologickej literatúre i v záväzných dokumentoch EÚ, zaoberajúcich sa právami a ochranou obetí trestných činov, je obetiam CSA priznávaný **status zvlášť zraniteľných obetí**,

- ktoré majú legitímny nárok na zvlášťne (citlivé) zaobchádzanie vo všetkých fázach trestnoprávneho procesu vrátane prípravného konania či súdneho pojednávania.
- Zároveň majú nárok na osobitnú úroveň ochrany, pretože sú vo väčšej miere než obeť iných deliktov ohrozené opakovanou viktimizáciou, zastrašovaním a pomstou (Smernica 2012, čl. 22 a 57)

Po odhalení prípadu CSA diet'at'u v rodine totiž **hrozí**:

- 1 ďalšie sexuálne zneužívanie;
- 2 telesne týranie;
- 3 emočné týranie v rôznych podobách. (Faller, 1993; Bentovim, 1998; Täubner, 2000; Dunovský, 2000).

Rovnako **hrozí aj manipulovanie diet'at'a** páchateľom a to v takom smere, aby boli zážitky zneužívania v pamäti diet'at'a významovo pozmenené, spochybnené a páchateľ „vyvinený“ (Chmelík a kol, 2003, s. 125).

IV rámce a limity v ochrane práv dieťaťa

V záujme ochrany dieťaťa - suspektnej obete incestu sa majú uplatňovať **osobitné zákonné opatrenia.**

„Osoba by sa mala považovať za obeť bez ohľadu na skutočnosť, či bol páchateľ identifikovaný, zaistený, stíhaný, alebo odsúdený, a bez ohľadu na rodinný vzťah medzi nimi“ (Smernica Európskeho parlamentu a rady 2012/29/ EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov, 2012, bod 19).

V praxi sa žiaľ vyskytujú aj prípady, kedy dieťa nie je kompetentnými orgánmi v dostatočnej miere chránené, pričom je takýto postoj postavený na zdôrazňovaní **prezumpcie nevinny**. Zabúda sa ale na to, že **pri kolízii práv** (najmä práva rodiča na styk s dieťaťom a aj jeho práva na dobré meno *versus* práva dieťaťa na ochranu pred všetkými formami násillia), stojí toto **právo dieťaťa hierarchicky vyššie**.

V prípadoch kde sa prelína civilnoprávny a trestnoprávny proces - dopĺňajú sa alebo idú proti sebe (v uzneseniach a ich dôsledkoch)?

IV rámce a limity v ochrane práv dieťaťa

- odborné predpoklady a mandát **opatrovníka**,
- **pozícia rodiča - oznamovateľa** ako osoby, ktorá nie je účastníkom konania,
 - Podľa ÚS SR - rodič nemá právo podať v mene dieťaťa ústavnú sťažnosť, vraj je zjavne neoprávnenou osobou - podľa ÚS tak mohol urobiť len kolízny opatrovník maloletého poškodeného v tr. konaní,
 - ale opatrovník žiadne opravné prostriedky nikdy nevyužil a mandát mu vraj uplynul... ?!
 - **Nazeranie do tr.spisu**
 - Niekde to rodičovi umožnia (hoci dieťa má určeného opatrovníka), inde to rodičovi odopru
 - **Doručovanie kľúčových uznesení**
 - Rodičovi (ako oznamovateľovi v tr. konaní) nebolo doručené uznesenie o zastavení tr. stíhania ...
- **aplikačné problémy v uplatňovaní práv poškodeného** (okrem iných aj práva byť zastúpený a práva nechať sa zastupovať)
 - Dieťa nemá právne zastúpenie
 - Nemá ani možnosť určiť si splnomocnenca

IV rámce a limity v ochrane práv obetí CSA

49

- **Ohlasovacia povinnosť** - prekazit'/oznámiť tr.čin
 - Legislatívna ochrana oznamovateľov (mandatory reporters - Immunity from liability)
- **Štatistiky - oneskorené odhalenia**
- **Premlčacia doba** - funkčný nástroj?
 - Terapeuti neodporúčajú obetiam aby zločiny ohlásili OČvTK - prečo asi?
- **Zvyšovanie trestnej sadzby** - funkčný nástroj?
- **Rozsudok = prvý terapeutický akt** (Brichcín) - ! no ak zaznie rozsudok, ktorý páchatela oslobodzuje - má to ďalekosiahle neg. dôsledky na psychosociálny vývin detskej obete
- **Restoratívna justícia** - utópia alebo šanca?
 - VOM (Victim-Offender Mediation) sa na princípe dobrovoľnosti aplikuje v prípadoch rôznorodých TČ.
 - ! Legislatíva - stanovuje hornú hranicu trestnej sadzby, do akej je možné využiť VOM ako možnosť odklonu od trestného stíhania P.
 - V praxi to však často znamená, že pri závažnejších TČ sa využitie VOM opomína i ako možnosť paralelného procesu popri trestnom stíhaní P, respektíve ako príležitosť k intervencii v období počas/po výkone trestu odňatia slobody.
 - ! napriek všeobecnému očakávaniu ľudí, že O tých najzávažnejších TČ si želajú predovšetkým tvrdé potrestanie P, ukazuje sa, že ak sú im ponúknuté aj alternatívne možnosti, prikláňajú sa skôr k modelu RJ, pretože **trestajúci prístup voči P sám o sebe, neprináša O adekvátne riešenie ich situácie** (Tabachnick a Klein 2011).

IV rámce a limity v ochrane práv obetí CSA

50

- **Restoratívna justícia** - utópia alebo šanca
 - **systém trestnej justície nie je vhodný na riešenie väčšiny sexuálnych zločinov:**
 - Mnoho obetí CSA nechce vstúpiť do tohto systému (nechce podať formálnu žalobu na P), pretože nechce aby ich rodič, súrodenec, strýko či iný príbuzný skončil vo väzení.
 - To, čo O chcú, je uistiť sa, že už žiadne iné dieťa nie je zneužívané, chcú aby rodina uznala enormné utrpenie, ktoré zakúsili a napokon chcú od páchatela aj ospravedlnenie. (Maeve Lewis In Gartland, 2009)
 - **formálny systém trestnej justície** je v samej svojej povahe limitovaný pokiaľ ide o odpoveď na sexuálne zločiny.
 - Tento systém môže prinajlepšom dúfať, že sa efektívne vysporiada s tými P, ktorí sa dostali do pozornosti OČvTK. V praxi to však predstavuje veľmi malý počet P (McAlinden 2008)
- Aplikácia RJ na prípady CSA vychádza z dvoch hlavných premís, ktorými sú:
 1. zlyhanie súčasného trestného systému
 2. vyhladky na reálnejšie riešenia pre O, rodiny a komunity ovplyvnené sex. zločinními.
- Proces RJ vo všeobecnosti predpokladá, že P už uznal zodpovednosť za TČ. Nejde teda o proces hľadania faktov, ktoré majú slúžiť k stanoveniu viny, ale o proces, ktorý sa **sústredí skôr na rozvinutie primeranej reakcie voči už priznanému zločinu** (McAlinden, 2008).

IV rámce a limity v ochrane práv obetí CSA

- Restoratívna justícia - utópia alebo šanca
 - výskumníci identifikovali tri hlavné kategórie páchatel'ov:
 1. známi a vysoko rizikoví;
 2. známi ale s nízkou mierou rizika;
 3. neznámi rizikoví (Soothill et al, 2005).

RJ ponúka praktické spôsoby manažovania rizika u všetkých 3 kategórií P:

1. Kategória môže byť naďalej stíhaná tradičným trestným systémom, a následne reintegrovaná do komunity prostredníctvom kruhov podpory a kontroly.
2. Vo vzťahu k druhej kategórii páchatel'ov môžu byť kruhy podpory a kontroly využité ako efektívna alternatíva k tradičnému spôsobu sankcionovania.
3. Riziko obsiahnuté v tretej kategórii páchatel'ov (ktorí sú silne podozriví zo sexuálnych zločinov, ale neboli oficiálne stíhaní) môže byť zmiernené cez odstraňovanie verejnej stigmatizácie a zníženie hrozby trestnej sankcie, čo môže povzbudiť anonymné obeť a páchatel'ov k tomu, aby predstúpili.
(McAlinden 2008)

V. výpočúvanie dieťaťa (Karkošková 2013, s. 157-169)

- Výskum zameraný na ukladanie a vybavovanie si informácií z pamäte preukázal, že aj deti sú schopné podať relevantnú výpoveď.
 - spontánne (voľné) spomínanie alebo voľná narácia vedie k získaniu presnejších informácií počas rozhovo-ru (Steele, 2012), než vyvolané spomínanie alebo rekognícia (napr. prostredníctvom otázok spojených s ponukou niekoľkých možností odpovedí) a to tak u detí ako aj dospelých.
- Rozsah informácií poskytnutých pri voľnej narácii sa zvyšuje úmerne s vekom, pričom okolo 12 roku veku dosahuje dospelú úroveň.
- Deti mladšie než 12 rokov majú tendenciu poskytovať menej informácií spontánne, no platí tu, že opomenutie detailov je omnoho bežnejšie než vymýšľanie falošných detailov.
- Deti vo veku 3-6 rokov pravdepodobne zabúdajú rýchlejšie než starší jedinci, ale napriek tomu, že ich spontánne spomínanie je zvyčajne menej kompletne, nie je menej presné.
- Vedľajšie a často nepravdepodobné informácie najskôr pridávajú deti vo veku 8-9 rokov, zatiaľ čo dospelí jedinci sú najviac náchylní na vyvodenie chybných záverov (Hoyano a Keenan, 2010, s. 494-495).
- Viaceré štúdie preukázali, že mnoho zneužívaných detí potrebuje čas a pocit bezpečia, aby mohli v prítomnosti profesionála prezentovať fakty súvisiace so svojou traumatickou skúsenosťou

V. výpočúvanie dieťaťa (Karkošková 2013, s. 157-169)

53

Otázky

- Keď už je nutné klásť otázky, má ísť najmä o tzv. **otvorené otázky**
 - **neklásť tzv. uzavreté otázky**, poskytujúce len možnosť odpovede áno/resp. nie. Z jednoslovných odpovedí je ťažké určiť, či informácia pochádza od dieťaťa alebo od pýtajúceho sa. - Navyše deti sú schopné odpovedať *áno* aj na otázky, ktorým nerozumejú alebo v ktorých si nie sú odpoveďou isté (čo je pravdepodobne spôsobené tým, že záporná odpoveď u ľudí navodzuje dojem, že odporujú tomu, s kým hovoria, a že sú teda neslušní).
 - **Nevhodné otázky:**
 1. **navádzajúce**, t.j. také v ktorých je obsiahnutá aj samotná odpoveď, alebo ktoré sú „vykalkulované“ tak, aby vymohli určitú odpoveď,
 2. **sugestívne**, t.j. také, ktoré priamo alebo nepriamo o niečom presvedčajú, napr. tvrdia, že niečo sa stalo alebo že osoba xy pri tom bola
 3. **posilňujúce**, t.j. vyjadrujúce súhlas s určitou odpoveďou,
 4. **kontaminované**, t.j. obsahujúce také informácie ohľadne prípadu, ktoré pochádzajú z iného zdroja než od vypočúvaného dieťaťa. Nesprávne zaobchádzanie s otázkami môže znížiť alebo zmarit forenznú hodnotu detskej výpovede.
- Príklad použitia nevhodných otázok možno nájsť aj vo filme: **Jagten (Hon)** / Dánsko, 2012, réžia: Thomas Vinterberg.

V. výpočúvanie dieťaťa (Karkošková 2013, s. 157-169)

54

- špec.školenie (vedomosti) / pohlavie / fyz. podoba / počet (2)
- + *Smernica EPaR 2011/92/EÚ o boji proti SZ a S. vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii* (v článku 20, odsek 3, písm.f) - aby pri vyšetrovaní TČ súvisiacich s CSA „detskú obeť mohol sprevádzať jej právny zástupca, prípadne dospelá osoba, ktorú si táto obeť sama vyberie, pokiaľ nebolo v prípade tejto osoby prijaté odôvodnené rozhodnutie v opačnom zmysle“
- **nie vždy je však vhodné, aby výsluchu bol prítomný rodič“** (Chmelík et al., 2003, s. 125)
 - „Zvlášť u mravnostných deliktov, kde páchatelom je jeden z rodičov dieťaťa, je nutné počítať s negatívnym vplyvom prostredia rodiny, v ktorom dieťa spravidla ďalej žije. Jeho zážitky sú v tomto smere významne ovplyvňované, v mnohých prípadoch v snahe vyvinúť rodinného príslušníka. Udalosť, ktorá je predmetom vyšetrovania, tak býva zámerne podceňovaná, spochybňovaná, dieťa je nadmieru hýčkané a upokojevané a tým zastieraný dopad udalostí na dieťa. To samozrejme negatívne ovplyvňuje zapamätaný zážitok“ (Chmelík et al., 2003, s. 125).
- Opomenutím týchto súvislostí dochádza často „k procesným vadám, ktoré je možné len veľmi obtiažne konvalidovať“ (Chmelík et al., 2003, s. 127).
- **Výsluchová miestnosť** - *childfriendly* (farby, nábytok, výzdoba),
 - **Technika** na vytvorenie zvukového a obrazového záznamu
 - Stena s jednosmerným zrkadlom (pre pozorovateľov) - !!! skúsenosť zo Žiliny
 - Bezprostredný prenos cez monitor v inej miestnosti
 - súkromie, nevyrušovanie

V. výpočúvanie dieťaťa - postupy

55

- podrobné manuály či protokoly - veľmi nápomocné, za predpokladu, že sa k ich používaniu pristupuje flexibilne

„fázový“ prístup (Steele, 2012)	NICHD (National Institute of Child Health and Human Development) Protocol: Interview Guide
<ol style="list-style-type: none"> 1. budovanie raportu (aj viacero sedení) 2. naratívne cvičenie, 3. stanovenie pravidiel (<i>nerozumiem, neviem, oprava, pravda a lož</i>) 4. posun k hlavnej téme - naratívny popis („povedz mi, prečo sa tu dnes so mnou rozprávaš“, „Je veľmi dôležité, aby si porozprával, prečo ťa sem priviedli.“ ! Neprerušovať. Resp. nesugest.diskusia - dotyky, tajomstvá, ... 5. vyjasnenie a doplnenie detailov pomocou otázok - pripomenutie + „povedz mi o tom viac“. + o udal., kedy bolo niečo inak + o ud. na inom mieste + o poslednej, o 1.udalosti 6. záver (zhrnutie, otázky, poďakovanie) 	<ol style="list-style-type: none"> I. Úvod II. Budovanie raportu III. Tréning epizodickej pamäti (konkrétna udalosť, včera, dnes) IV. Posun k podstatnej téme V. Vyšetrovanie „incidentov“ VI. Prestávka VII. zistenie info, ktoré neboli dieťaťom spomenuté VIII. Ak dieťa neuvedie informácie, ktoré boli očakávané IX. Informácie o odhalení X. Záver XI. Neutrálna téma

Anotácia publikácií

56

KARKOŠKOVÁ, S. 2013. <i>Sociálna práca s páchatelmi a obeťami sexuálneho zneužívania detí</i> . Veľký Šariš - Kanaš : Ascend, 2013. 216 s.	KARKOŠKOVÁ, S. 2014. <i>Obete sexuálneho zneužívania detí medzi nami</i> . Veľký Šariš - Kanaš : Ascend, 2014. 352 s.
<p>Cieľom publikácie je pozdvihnúť kvalitu sociálnej práce s obeťami a páchatelmi sexuálneho zneužívania detí (CSA) v podmienkach Slovenska. Autorka ponúka najprv stručný úvod do forennej sociálnej práce a následne prechádza k analýze systému, do ktorého je forezná sociálna práca „votkaná“ v podmienkach Slovenska. Analýza zároveň upozorňuje na nedostatky týkajúce sa forennej sociálnej práce s páchatelmi a obeťami CSA na Slovensku. Ďalej sa zameriava na páchatelov CSA, pričom uvádza kľúčové poznatky, ktorými by mali disponovať (nielen) sociálni pracovníci, prichádzajúci do kontaktu s touto klientelou. Zároveň navrhuje model multidisciplinárneho prístupu k týmto jedincom a podrobnejšie popisuje intervencie, ktorých sa môžu zhostiť špecializovaní sociálni pracovníci. Pozornosť venuje aj obeťam CSA, pričom zhromažďuje kľúčové poznatky nevyhnutné pre porozumenie tejto obzvlášť zraniteľnej klientele. Ponúka taktiež model komplexnej starostlivosti o obeť, s dôrazom na rolu špecializovaných sociálnych pracovníkov. Napokon navrhuje súbor opatrení pre skvalitnenie forennej sociálnej práce všeobecne i špecificky vo vzťahu k problematike CSA.</p>	<p>Jedinci, ktorí sa v detstve stali obeťami sexuálneho zneužívania, sú mnohokrát nepochopení, niektoré ich reakcie sú vnímané ako choré, nenormálne. Obete často nerozumejú ani samej sebe a posudzujú sa nadmieru prísne. Cieľom publikácie je sprostredkovať čitateľom informácie, ktoré zvýšia ich kapacitu porozumieť tomu, že to nie obeť je nenormálna, ale zločin, ktorý bol na nej spáchaný, a že reakcie obete možno vnímať aj ako prejav jej úsilia kreatívne sa prispôsobiť nenormálnym životným okolnostiam, ktoré sú zväčša udržiavané nesprávnymi postojmi okolia k obeťam a páchatelom. Autorka v tejto publikácii najprv vymedzuje pojem sexuálne zneužívania detí (CSA), uvádza škálu foriem CSA a predstavuje dôvody, pre ktoré sa CSA zaraďuje medzi veľmi špecifické traumatické životné udalosti. Bežne rozšírené mylné domnienky o tejto problematike autorka konfrontuje s realitou a objasňuje, prečo je tak náročné obeť CSA včas identifikovať, prečo väčšinou o svojich zážitkoch nehovoria otvorene a presvedčivo, resp. prečo takúto skúsenosť odhalia niekedy až s odstupom rokov či desaťročí. Rozsiahla časť publikácie je venovaná popisu potenciálnych dlhodobých následkov tejto traumy, ktoré sa môžu objaviť v psychickej, telesnej, sociálnej i spirituálnej oblasti a v rôznej miere narušujú kvalitu života v dospelosti. Následne je pozornosť v publikácii sústredená na potreby a postupy v terapii dospelých, ktorí sa usilujú vysporiadať sa s touto traumou a jej následkami vo svojom živote. Napokon sa autorka v publikácii zaoberá náboženskými otázkami (súvisiacimi s pojmami ako utrpenie, obeta, hriech, panenstvo, uzdravenie, odpustenie a zmierenie), ktoré často trápia veriacich so skúsenosťou CSA. Poukazuje na to, ako neadekvátne odpovede na tieto otázky podporujú bezprávie a sťažujú obeťam zotavenie sa z traumy.</p>

Ďakujem za pozornosť!

doc. ThDr. Mgr. Slávka Karkošková, PhD.

Mobil: +421 903 482 802

Email: slavka.karkoskova@gmail.com

Web: <http://www.sexualne-zneuzivanie.sk/>